

„Hol az a táj szab az életnek teret,
Mit az Isten csak jókedvében teremt”

Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből
2003 – 2009

A KÖTETET SZERKESZTETTE:
Molnár Csaba – Molnár Zsolt – Varga Anna

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete
Vácrátót

2010

A Hernád és környékének vegetációja

FARKAS JÓZSEF

A Hernád folyó

A Hernád folyó az Alacsony Tátrában ered, és Tornyosnémetinél lép Magyarország területére. Ónodnál ömlik a Sajóba. Magyarországi hossza 108 kilométer, a folyó esése a hazai szakaszon 43 méter. Emiatt a Hernád nagy esésű folyó, mely sok hordalékot szállít. Árvíz estén a szállított lebegő hordalék mennyisége a kisvízi érték százszorosa is lehet. A nagy esésű folyó árvíz esetén oldalazó és mélyítő eróziót egyaránt végez.

A hazai folyók közül a Hernádon tapasztalható a legnagyobb vízhozam-ingadozás. A kis- és nagyvíz közötti különbség több, mint százszoros lehet. A hirtelen jelentkező árvizek nagy tömegű vize, a szeszélyes vízjárás és a szabályozatlan meder miatt a folyó gyakran az egész széles völgyet elönti.

A folyó körüli táj igen szép, változatos, maga a víz majdnem vadvíz jellegű. Mindez nyilván összefügg azzal is, hogy a Hernád alig folyó. Medrének szabályozására nemigen került sor. Emiatt a folyó mentén holtág csak kevés van. A folyó nagyon sok természetes kanyarulata megvan, ezért sokféle vadregényes megjelenésű. A partvidékét árvízvédelmi töltés csak helyenként védi. A folyó kanyarulatai a töltésekkel erősített részekben is megmaradtak, így a gáton belül a folyó kanyargós marad.

A Hernád folyó mentén egykor ártéri ligeterdők díszlettek. A puhafaligetek maradványai sok helyen ma is fellelhetők. Nagy részük azonban eltűnt, és a helyüket sorokban ültetett nemes nyárasok foglalták el. Keményfaliget csak két folton maradt meg, Kiskínizs és Onga térségében.

Az 1784-es I. katonai felmérés térképe szerint a Hernád abban az időben több mederrel is rendelkezett. Ezek „legerősebbike” a mai folyó, amely a széles völgy keleti oldalára szorult. Egy másik a Kis Hernád vagy más néven a Csíkos. Ez lassúbb folyású, kanyargós vízfelületén vizezők hínár, magaskórásaiban nyílfű díszlik. A síkabb területet elérve (Szikszónál) a folyó egykor még több ágra szakadt. Ezt a területet mocsarak, erdők, igazi vízi világ jellemezte. Ezek mára eltűntek, de a régi meder-maradványok nyomai most is fellelhetők. A folyószabályozás a Hernád esetében főleg ezen kisebb mellékágak felszámolását jelentette.

A Hernád medrében, mivel az szabályozatlan számtalan, kavics- és homokzátony van. Ezek állandó növényzettel nem rendelkeznek, de egyeseket puhafás ligetek vagy bokorfüzesek fedik. Védett vagy ritkább növényfajról nincs tudomásom.

A folyó mentének növényvilága

A Hernád jobb partján, Hernádszentandrásnál a következő növényzetet találjuk, amely jellemző lehet a lapos folyópartra.

Puhafa ligeterdők: *Salix alba*, *Populus alba* uralja őket, s az érintetlennek tűnő kavicsplaton nőnek. A vízpart iszaptól megközelíthetetlen. A szokásos lián növények, főleg *Echinocystis lobata* és *Calystegia sepium* növi be a fákat. Délebbre a kanyart *Populus alba* és *Alnus glutinosa* liget növi be, *Salix fragilis* és *Salix viminalis*, illetve *Robinia pseudo-acacia* bozót kíséretében. A part iszapos. Ezt *Phragmites australis*, *Typha latifolia*, *Lythrum salicaria* borítja be. Alját ellepi a *Lysimachia nummularia*. Tovább haladva déli irányban a part menti keskeny sávon egymással összekötött puhafás ligeterdők sorakoznak. Ez a ligeterdő a legnagyobb összefüggő ilyen terület a Hernád mentén a szlovák határtól délre. Faji összetétele a korábbi ligeterdőkre hasonlít. Fő fafajai a *Salix alba*, *Populus alba*, *Populus canescens*. A cserjeszintben leggyakoribb a *Sambucus nigra*, *Frangula alnus*, és a vízpart közelében a bokorfüzesek. A gyepszint gyomos, sok az *Urtica dioica*, *Polygonum hydropiper*, *Rubus caesius*, *Solidago canadensis*. A máshol olyan gyakori liánok itt sem hiányoznak. Egy inkább magaskórósnak minősíthető helyen a következő növények nőttek: *Lythrum salicaria*, *Lythrum virgatum*, *Lysimachia vulgaris*, *Eryngium*

planum, *Tanacetum vulgare*, *Phragmites australis*, *Calystegia sepium*, *Galium verum*, *Galium aparine*, *Cirsium canum*, *Juncus effusus*, *Eupatorium cannabinum*. Színesíti az aljnövényzetet a jelzett helyeken talált *Senecio fluviatilis* két nagyobb állománya.

Nemes nyárasok: azon a helyen, ahol a térkép gyepet jelez idősebb nemes nyáras ültetvény van. Aljnövényzete gyomos, de rövid keresés után *Epipactis albensis* faj jelenléte regisztrálható. A nöszőfű máshol tömegesen nő, de szinte mindenütt nemesnyárasokban.

Nádasok: a nagyobb és a kisebb holtágat szinte teljesen *Phragmites australis* állomány veszi körül. A holtágak belső „felszígeit” is ez tölti ki, mely száraz időben kitaposott ösvényeken megközelíthető. Maga a holtág majdnem teljesen száraz, illerve iszap tölti ki.

Ártéri pionír növényzet: a terület egy része, a víztől távolabb belvizes, nehezen szárad fel. Errefelé 1999-ben és 2001-ben is olyan növénytársulást találtam, amely leginkább az ártéri pionír társulásokra emlékeztet. A következő főbb fajok kerültek elő a területről: *Lythrum hyssopifolia*, *Veronica anagalloides*, *Centaurium pulchellum*, *Symphytum officinale*, *Carex melanostachya*.

Hernád-völgyi mocsárrétek: Főleg az egykori folyóágak kísérette lapályokon néhol ma is szép mocsárrétek találhatóak. Csobád közelében van a következő terület. A mocsárréteken több védett növényfaj egyedei tűnnek fel. A *Gentiana pneumonanthe* több száz tövet számláló állománya a nagy kiterjedésű Halmaj-ináncsi-gyepet legszebb ilyen állománya. A lelőhely közelében az *Iris sibirica* egy kisebb telepe is fellelhető, illetve a vasutat követő árokban a *Clematis integrifolia*, *Sonchus palustris* néhány példánya is nyílik. A gyep egy másik pontján az *Ornithogalum pyramidale* is nő, igaz kevés van belőle. A rét déli, védett növényekkel díszlő része többnyire üdőbb, nedvesebb. A terület egyéb fő növényfajai a következők: *Alopecurus pratensis*, *Festuca pseudovina*, *Poa pratensis*, *Trifolium montanum*, *Ficaria verna*, *Viola odorata*, *Sanguisorba officinalis*, *Asparagus officinalis*, *Galium verum*, *Salvia nemorosa*, *Verbena officinalis*, *Potentilla anserina*, *Ononis arvensis*, *Inula britannica*, *Cirsium canum*, *Lathyrus pratensis*, *Serratula tinctoria*, *Scorzonera laciniata*, *Lotus siliquosus*, *Allium angulosum*, *Eryngium planum*, *Centaurium erythraea*, *Carex praecox*, *Knautia arvensis*, *Leontodon hispidum*.

Magassárrétek: egy ősi vízfolyás a Galambos pataktól a vasúti töltés közeléig terjed. Viszonylag sokáig víz borítja, és a vízborítás esős időszakokban visszatérő jelenség. A meder alja mindig nedves, teljesen nem szárad ki. A magassásos fő védett növénye a *Leucojum aestivum*. Több száz, esetleg ezer tőből álló állománya él a térképen jelzett helyen. Szálanként a Galambos-patak ázott csatornájában is feltűnik. A magassásost kora tavasszal a *Carex riparia* fekete tömege borítja be, de van kevés *Carex elata*, *Carex hirta*, *Carex distans* és *Viola pumila* is. Sok a *Caltha palustris*. A későbbiekben *Phalaris arundinacea* és *Eleocharis palustris* veszi át az uralmat. Jelen vannak még a *Ranunculus reptans*, *Galium palustre*, *Lysimachia vulgaris*, *Lysimachia nummularia*, *Lythrum salicaria*, *Juncus effusus*. Megjelennek a vízigényes veronikafélék, így a *Veronica anagalloides*, *Veronica scutellata*, a *Gratiola officinalis*, *Teucrium scordium*.

2001. május 19-én, a területről botanikai felvétel készült a *Leucojum aestivum* termőhelyéről úgy, hogy a minta négyzet mintegy fele a szomszédos szárazabb mocsárréti részekre is átnyúlt. Az eredmények a következők: *Carex riparia* 2-3, *Alopecurus pratensis* 1-2, *Butomus umbellatus* +, *Carex vulpina* +, *Carex elata* +, *Carex praecox* +1, *Carex hirta* +, *Rumex confertus* +, *Sanguisorba officinalis* +, *Ranunculus sceleratus* +, *Iris pseudacorus* +, *Alisma plantago-aquatica* +, *Leucojum aestivum* +, *Lychnis flos-cuculi* +, *Cardamine pratensis* +, *Caltha palustris* +, *Festuca pseudovina* 1, *Leontodon hispidus* +, *Viola pumila* +, *Gratiola officinalis* +, *Poa pratensis* +, *Rumex crispus* +, *Juncus bufonius* +, *Glyceria maxima* +, *Taraxacum officinale* +, *Cirsium canum* +, *Serratula tinctoria* +, *Alopecurus aequalis* +, *Lysimachia nummularia* +, *Veronica anagalloides* +, *Trifolium montanum* +, *Galium palustre* +.

Magaspartok, sztyepprétek: a Hernád bal partját a Szerencsi-dombvidék területén, magaspartok kísérik. Magyarországon három folyó mentén alakultak ki jelentős hosszúságú és csuszamlásokban gazdag magaspartok. Ezek a Duna, a Rába és a Hernád. Ez utóbbi a legkevésbé ismert, bár a legmozgékonyabb, legaktívabb partszakaszokat itt találjuk. A domborzati viszonyok miatt a legnagyobb szintkülönbségek is itt észlelhetőek leginkább. A Hernád-menti magaspartok öt szakaszban és 47 kilométeres hosszúságban követik a folyót. A Gibárt és Szentistvánbaksa között húzódó 14 kilométeres magaspart szakasz és a Szentistvánbaksa és az Ócsánalos-Ófalu között húzódó 6 kilométeres partrészt különösen aktív. Ez az aktivitás katasztrófákhoz is vezetett a nem túl távoli múltban. Felsődobszán az 1700-as években állítólag a szőlőhegy egy része csúszott a folyóba. 1865-ben Csanáros község teljesen elpusztult, mivel a községnek helyet adó magaspart hatalmas tömegű földmennyisége a Her-

nádba csúszott. A község lakói akkor biztonságos helyre költöztek, a mai Újcsanánosba. Példájukat a veszélyes helyen levő Sóstófalva is követte. Az országos viszonylatban is a legaktívabb, csuszamlásos magasfal szakasz Szikszó közigazgatási határán húzódik Szabó J. szerint (geológiai munka, 1965-67), a munkájánál felhasznált topográfiai térkép elkészülése óta (1997-ig) egyes szakaszain a folyó medre 40 méterrel tevődött keleti irányba. Azaz évi több, mint 1 méteres magaspart részeket mos el a Hernád. A magaspartok egyikén, Megyaszó határában, tátorján nő.

A magaspartokkal tarkított vidék hegyláb felszíne meredeken emelkedik a Hernád felé. A meredek lejtőket többfelé sztyepprétek tarkítják. Ezek legszebbike a szentistvánbaksai Bika-rét, ahol a következő védett növények élnek: *Ornithogalum pyramidale*, *Dianthus collinus*, *Prunella grandiflora*, *Pulsatilla montana*, *Phlomis tuberosa*, *Clematis integrifolia*, *Cytisus albus*, *Vinca herbacea*, *Adonis vernalis*, *Gentiana pneumonanthe*, *Aster amellus*, *Pusatilla grandis*, *Gentiana cruciata*, *Echium russicum*, *Asyneuma canescens*, *Centaurea triumfettii*.

Felsődobza határában löszgyepekben gyakori a *Taraxacum serotinum* és az *Astragalus exscapus*. Az *Iris aphylla* subsp. *hungarica* is előfordul a vidéken. A környék két „kunhalmát” (Baksi halom, és a perei Háromhalom) ugyancsak sztyepprétek fedik. A *Phlomis tuberosa* helyenként tömegesen nő.